

סוגיות בצורות – תרגילים - 5

שאלות

חנה היאס

שמות, פעלים וחלקי דיבור

עיינו בטקסט שלפניכם וענו על השאלות שאחריו.

אימהות רבות מצפות שילדיהן יהיו מושלמים.
כבר בבוקר אנו שומעים אם מאיזה בן השבע שלה: "מה אתך, תתארגן זריז,
שלא תגיע מאוחר!" וכשהילד עסוק בלשחק לפני הכנת שיעורי הבית, נשמעת
העצה: "סדרי עדיפויות, בן, תלמד לחיות חכם!". ומה כאשר הילד חווה
כישלון, והוא מרגיש כזה מסכן? אז מתנגנים הניחומים: "שטויות, אתמול
היית עשר! הכול בסדר, תחשוב חיובי! תחשוב טוב – יהיה טוב". ואם המטלה
של פינוי האשפה נראית לו כבדה מדי – מה אז תהיה הסיסמה? כמובן, "אתה
מה זה תינוק, תהיה גבר!"...

1. א. העתיקו את המילים המודגשות ומיינו אותן לקבוצות לפי חלקי הדיבור שלהן:
פועל, שם עצם, שם תואר, שם פועל, שם פעולה, תואר הפועל, כינוי גוף, כינוי רומז, מילת יחס, מילת
שאלה, מילת קריאה.

א. כתבו את חלק הדיבור לכל קבוצה.

ב. חלק מן המילים - בהקשרן בטקסט משמשות חלקי דיבור שונים מאלה שהגדרתם.
העתיקו ליד כל שינוי את המילה המתאימה (לא לכל שינוי יש מילה מתאימה בקטע):

(1) מילת שאלה משמשת כשם תואר - _____

(2) שם מספר משמש כשם תואר - _____

(3) שם עצם משמש כשם תואר - _____

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

4) כינוי רומז משמש תואר לשם תואר (מילת הפלגה) - _____

5) שם פועל משמש כשם פעולה - _____

6) שם תואר משמש כתואר הפועל - _____

7) פועל (בינוני) משמש כתואר הפועל - _____

8) שם משמש כפועל - _____

9) שם עצם (מופשט) משמש כמילת קריאה - _____

10) מילת יחס נטויה משמשת כצירוף פועלי - _____

ג. במשפטים הנתונים בקטע, את המילים שחל שינוי בחלק הדיבור שלהן המירו במילים אחרות, מחלק הדיבור המתאים להקשרן.

_____ (1)

_____ (2)

_____ (3)

_____ (4)

_____ (5)

_____ (6)

_____ (7)

_____ (8)

_____ (9)

_____ (10)

_____ (11)

_____ (12)

_____ (13)

ד. שבצו במשפטים את המילים המודגשות בקטע, אלה שחל שינוי בחלק הדיבור שלהן, כשהן משמשות בתפקידן המקורי.

_____ (1) מילת שאלה - _____

_____ (2)

_____ (3)

_____ (4)

_____ (5)

_____ (6)

_____ (7)

_____ (8)

_____ (9)

_____ (10)

_____ (11)

ה. כתבו מה, לדעתכם, גרם לשינוי בשימוש של חלקי הדיבור בקטע.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

2. לפניכם משפטים או צירופים ובהם מילים מודגשות. ציינו מה השינוי שחל בחלק הדיבור של המילים המודגשות. (בחלק מן התשובות תוכלו להיעזר בפירוט שבשאלה 1 סעיף ב).

- 1) החורף מגיע **בגדול**. _____
- 2) השרטוט שלך מדויק **להפליא**! _____
- 3) **יש!** לא לומדים מחר! _____
- 4) לא משנה מה תקבלי, בשבילי את תמיד **עשר!** _____
- 5) הכי **מרק** שיש! _____
- 6) היא **כזו** נדיבה, לא מגיע לה! _____
- 7) **היצירה** נראית **חבל על הזמן!** _____
- 8) **מתי** שתבואי – נלמד למבחן. _____
- 9) **כמה** היא מדברת! _____
- 10) כל היום היא עסוקה **בלחפש** מה שאבד לה. _____
- 11) אני מחפשת דירה להשכרה **במייד**. _____
- 12) **איך** חם היום! _____
- 13) ראש עיר **בולדוזר!** (מתוך כרוזה של תעמולת בחירות) _____
- 14) תן לי חצי קילו **טחון**. _____
- 15) **בְּכֵלְלִי** – זה בדיוק מה שאני צריכה. _____
- 16) החיים שלנו **תותים**. _____
- 17) "זהירות מהדלת!" _____

3. א. קראו את המשפט שלפניכם וענו על השאלות שאחריו:

"מה שמרתיע אותי הוא לא עצם השינוי, אלא היום שאחרי." (מן העיתונות)

- 1) נסו להשלים מילה חסרה במשפט. _____
- 2) לאיזה חלק דיבור תשייכו את המילה שהשלמתם? _____
- 3) מה סייע לכם לזהות את החלק החסר? _____
- 4) מה, לדעתכם, המטרה של הדובר בהשמטת המילה? _____

ב. בסעיף א למדנו כי בדיבור עשוי להישמט חלק מצירוף, כאשר הוא משתמע מההקשר. בסיווג חלקי הדיבור יכיל החלק הנותר גם את החלק שנשמט.

במשפטים / היגדים שלפניכם כתבו מהי המילה החסרה ולאיזה חלק דיבור היא שייכת.

- 1) זה לא דומה, זה לא כמו. זה קוקה-קולה. _____
- 2) 4 כיווני אוויר, 3+ יחידת הורים, קומה ד בלי _____
- 3) האירוח היה מעל ומעבר. _____
- 4) ההצלחה שלו לא הייתה בגלל, אלא למרות... _____
- 5) אתה תשקיע, והתוצאה תהיה בהתאם. _____
- 6) העמידה מנגד של הנוכחים באסון הגדילה את ממדיו. _____

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 הפיקוח על המקצועות העצמאיים

- 7) ישנתי מוקדם יחסית. _____
- 8) ההיערכות לפני מעלה את סיכויי ההצלחה של האירוע. _____
- 9) ערכתי את השולחנות, ותוך כדי שוחחתי עם חברתי בטלפון. _____
- 10) כל זה היה אחרי, כאשר כבר התחלתי לעכל את השינוי. _____
- 11) את שואלת מתי הספקתי להכין גם את המצגת? בין לבין.... _____
- ג. זה מרגיש לי... – כתבו את המשפט בצורתו הרגילה: _____

4. א. כתבו לאיזה חלק דיבור שייכות המילים (כולן צורות בינוני) המודגשות במשפטים:

- 1) אמי מבשלת **מצוין**. _____
- 2) כאן מבשלים אוכל **מצוין**. _____
- 3) אל תקומי **מאוחר**! _____
- 4) קימה **מאוחרת** משבשת את סדר היום. _____
- 5) הרגשתי **קפואה ומעולפת**. _____
- 6) המנה **קפואה**, ואני **מעולפת** מרעב. _____
- 7) התחלתי את עבודתי **מוקדם** מן הרגיל. _____
- 8) הסיור ה**מוקדם** היה חווייתי ומרענן. _____
- 9) הגעתי **במיוחד** בשבילך. _____
- 10) זו בת **מיוחדת**, בעלת מידות נאצלות. _____
- ב. הסיקו מן הדוגמאות שבסעיף א לאיזה חלק דיבור הבינוני עשוי להשתייך, מלבד שם, תואר ופועל.

5. לפניכם שמות במשקלי שמות הפעולה.

- א. מיינו אותם בטבלה לפי הבניין שממנו נגזר כל שם פעולה.
- ב. שבצו כל שם במשפט.
- ג. על פי המשפט ציינו את חלק הדיבור של כל שם.

השמות:

נרגנות, שתייה, השנויה, מקפדות, הבראה, הטל, דמוי, מערבות, התמודדות, גזלה, דרשה, בויב, התרגשות, התקף, הרשמה, הנחה, עצרה

חלק הדיבור	המשפט	השם	הבניין
			קל

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 הפיקוח על המקצועות העצמאיים

			נפעל
			פיעל
			פועל
			הפעיל
			הופעל
			התפעל

ד. המסקנה מניתוח חלק הדיבור בטבלה:

שם פעולה מציינ **תמיד** / **לא תמיד** פעולה. (הקיפו את התשובה הנכונה).
 הוא עשוי לציין גם _____.

ה. בחניון הוצב שלט: "החֲנִיָּה בתשלום".

מה הן שתי הדרכים להבין את המילה חֲנִיָּה?

ו. **לפניכם שני זוגות מילים: חֲנִיָּה, חֲנִיָּה; מְנִיָּה, מְנִיָּה.**

באיזה מן הזוגות יש הבדל משמעות בין המילים? _____

נמקו את תשובתכם: _____

ז. השמות חֲנִיָּה, חֲנִיָּה משמשות הן לציון הפעולה, הן לציון המקום.

ציינו את הבניין שממנו נגזרו השמות: _____

ח. השמות יָבּוּא - יָצוּא משמשים הן לציון שם העצם, הן לציון הפעולה.

השמות יָבּוּא - יָצוּא משמשים רק לציון הפעולה. (לפי האקדמיה)

1) כתבו כיצד אפשר לנמק קביעה זו.

2) איזה מבין השורשים: י-ב-א, י-צ-א הוא תנייני? _____

3) תארו את התהליך שבו נוצר השור התנייני שציינתם: _____

4) למילה **מְנִיָּה** שני פירושים: א. הצבה בתפקיד או משרה; ב. חברות, היות מְנִיָּה על עיתון

וכדומה. (מְנִיָּה הוא חבר, נמנה או משתתף בדבר תמורת תשלום קבוע).

א) איזו מן המילים המודגשות היא שם פעולה? _____

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

(ב) שבצו את המילה **מנוי** או **מְנוי** במשפטים:

- i. חידשתי את ה_____ על "מרווה לצמא".
 - ii. יוסף _____ על עיתון זה מגיל שש.
 - iii. שמחתי על ה_____ של רב זה לתפקיד החדש.
- (ג) באיזה מן המשפטים יש שתי תשובות נכונות? _____

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 הפיקוח על המקצועות העצמאיים

- ג. לכמה מן הפעלים היה קשה לכם למצוא את צורת הפעיל. הקיפו אותם במעגל.
- ד. הביאו מן הטקסט דוגמה לכל אחת מן הקביעות: (תוכלו להיעזר בטבלה שבסעיף ב.)
- (א) יש פעלים סבילים שאינם קשורים לצורת פעיל כלשהי. _____
- (ב) בבניינים סבילים יש פעלים שאינם סבילים (נפעל). _____
- (ג) לעיתים הסביל אינו שייך לבניין הפעיל שלו, אלא לבניין אחר. _____
- (ד) יש פעלים סבילים גם בבניינים לא סבילים. _____
- ה. לפניכם משפטים, ובהם פעלים סבילים.
- ציינו לצידו של כל משפט איזו מן הקביעות (המובאות בסעיף ד) נכונה לגביו:
- 1) אברהם **נשבע** לאלימלך בבאר שבע. _____
 - 2) השמש **נעלמה** באופק התכול. _____
 - 3) **נכנסנו** לחדר בזה אחר זה. _____
 - 4) בגלל האסון הוא **הזדקן** בטרם עת. _____
 - 5) אני **מנוזלת** היום. _____
 - 6) **השמרו** לנפשכם בדרך! _____
 - 7) הילד **התבקש** לסדר את החדר. _____
 - 8) לאחר מחלה **ממושכת** היא **נפטרה**. _____
 - 9) כוחו **התעצם** בזכות העידוד הרב שקיבל. _____
 - 10) המכתב **התקבל** בשמחה. _____

2. א. מדוע, לדעתכם, כל הפעלים בטקסט הם בזמן הווה (בינוני)?

- ג. מיינו את הפעלים המודגשים בטקסט לפי השימושים העיקריים של הבינוני:
- שם עצם - _____
- שם תואר - _____
- פועל - _____

ד. בצורת הסביל עשויה להסתתר סתמיות. הסבירו קביעה זו והדגימו בשתיים מן המילים המודגשות.

3. לפניכם צירוף נפוץ: **לא יאמן כי יספר**. גרסה אחרת של צירוף זה היא **לא יאמן כי יספר**.

א. נתחו את המילה השנויה במחלוקת בשני האופנים שבהם היא מופיעה:

_____ - **יאמן**

_____ - **יאמן**

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

ב. ציינו את צורת הפעיל של כל אחת מן המילים (אם יש):

יָאֵמַן - _____

יָאֵמַן - _____

ג. כתבו את צורת הבינוני של כל אחת מן המילים וצינו את המשמעות שלה.

יָאֵמַן - _____ ; _____

יָאֵמַן - _____ ; _____

ד. הסבירו את ההגייון בכל אחת מן הצורות בצירוף הנזכר.

יָאֵמַן - _____

יָאֵמַן - _____

ה. איזו מן הצורות בצירוף הנזכר עדיפה בעיניכם? _____

נימוק: _____

4. לפניכם פעלים סבילים בהווה.

מְזַנָּח, מוּבָאָה, מוּעָקָה, מְפוּצָץ, מְסוּבָב, מוּטָל; מוּסָת; מוּלָן, מוּנָח, מוּצָר, מְסָפָם, מְסָפָה.

א. שלושה מהם שבצו כפעלים במשפטים.

ב. שלושה מהם (מאלה שלא השתמשתם בהם) שבצו כשמות עצם במשפטים.

ג. שלושה מהם (מאלה שלא השתמשתם בהם) שבצו כשמות תואר במשפטים.

ד. יש הנוהגים לציין על המחאות את המילים: "למוטב בלבד".

כתבו מהו חלק הדיבור של המילה **מוטב** בהקשר זה _____

ובמאמר חז"ל: " **מוטב** יהיו שוגגים, ואל יהיו מזידים" _____

ה. ציינו את חלק הדיבור של המילה **מאשר** בכל אחד מן ההיגדים:

"טלפון **מאשר**" - _____ ; "אב **מאשר**" - _____

צינו את המשמעות של צורת הפעיל "**מאשר**" ביחס לכל אחת מן המילים בהיגדים אלה.

ו. לפניכם משפט. ציינו את חלק הדיבור של המילים המודגשות בו:

מורה **מְכַשֵּׁר** זה **מְכַשֵּׁר** להורות דיני שבת. _____ , _____

כל אחת מן המילים המודגשות המירו במילים נרדפות מאותו חלק דיבור ושבצו במשפט:

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

מורה _____ זה _____ להוראת דיני שבת.

איזה מן הניסוחים עדיף בעיניכם? _____ . נמקו: _____

ז. לפניכם מונח שחידשה האקדמיה בשנת תשנ"ה:

מְחֻדָּשׁ – מוצר שנעשה בו שימוש כלשהו (כגון שימוש לתקופת ניסיון או שימוש באחד מרכיביו), והוא נארז מחדש ומוצע למכירה.

(1) מהי החלופה למילה **מְחֻדָּשׁ** המוכרת בלשונונו? _____

(2) האם המילה **מְחֻדָּשׁ** חדרה לעברית היומיומית מאז תשנ"ה ועד ימינו? _____

מדוע? _____

(3) מדוע, לדעתכם, לא העדיפה האקדמיה להמציא את המילה **מְחֻדָּשׁ** במקום **מְחֻדָּשׁ**, שהיא מוכרת ונפוצה יותר? בתשובתכם השתמשו במושגים מחלקי הדיבור.
